

MITHRIDATES AL VI-LEA EUPATOR ȘI COASTA DE VEST A PONTULUI EUXIN. ÎN JURUL UNUI DECRET INEDIT DE LA HISTRIA

ALEXANDRU AVRAM
OCTAVIAN BOUNEGRU

Dominația lui Mithridates al VI-lea Eupator asupra cetăților grecești de pe coasta occidentală a Mării Negre este încă slab documentată. Sursele literare se prezintă în realitate descurajant de lacunar, în vreme ce datele oferite de cele câteva documente epigrafice sau numismatice sunt încă departe de a permite cercetătorilor să depășească în adevăratul înțeles al cuvântului granițele ipotezelor, mai ales în privința cronologiei și a circumstanțelor înstăpânirii Marelui Rege asupra litoralului vest-pontic.

Nu este cazul să reluăm aici discuția referitoare la începuturile dominației lui Mithridates asupra coastei septentrionale a Pontului Euxin și progresele expansiunii sale în Asia¹. Amintim în schimb că celebrul tratat încheiat între Roma și Callatis (CIL I² 2, 2676), datat recent în jur de 106-101 a. C.², este în măsură să demonstreze că interesul Romei față de o rețea de alianțe cu orașele vest-pontice se manifestase încă dintr-o

1. B. Niese, *Straboniana*, RhM 42, 1887, p. 567-569; Th. Reinach, *Mithridate Eupator, roi du Pont*, Paris, 1890; D. Glew, *The Outbreak of the First Mithridatic War*, Diss. Princeton, 1971; E. A. Molev, *Mifridat Eupator*, Saratov, 1976; D. B. Shelov, *Le royaume pontique de Mithridate Eupator*, Journal des savants, 1982, p. 243-266; É. Will, *Histoire politique du monde hellénistique (323-30 av. J.-C.) II. Des avènements d'Antiochos III et de Philippe V à la fin des Lagides*, Nancy, 1982; R. K. Bulin, *Untersuchungen zur Politik und Kriegführung Roms im Osten von 100-68 v. Chr.*, Frankfurt am Main-Berna, 1983; B. C. McGing, *The Foreign Policy of Mithridates Eupator King of Pontus*, Leyden, 1986; Ju. G. Vinogradov, *Der Pontos Euxeinos als politische, ökonomische und kulturelle Einheit und die Epigraphik*, in Acta Centri Historiae «Terra antiqua Balcanica» 2, 1987, p. 65-68; idem, *Votivnaja nadpis' dočeri carja Skilura iz Pantikapeja i problem istorii Skifii i Bospora vo II v. do n. e.*, VDI, 1987, 1, p. 55-87; Laura Boffo, *Grecità di frontiera: Chersonasos Taurica e i signori del Ponto Eusino (SIG³ 709)*, Athenaeum 67, 1989, p. 211-259; J. G. Vinogradov, M. Wörrle, *Die Söldner von Phanagoreia*, Chiron 22, 1992, p. 159-170. Întreaga problemă este acum amplu tratată în excelenta monografie a lui F. de Callatay, *L'histoire des guerres mithridatiques vue par les monnaies*, Louvain-la-Neuve 1997.

2. A. Avram, *Der Vertrag zwischen Rom und Kallatis (CIL I² 2, 2676)*, în B. Funck (ed.), *Hellenismus. Beiträge zur Erforschung von Akkulturation und politischer Ordnung in den Staaten des hellenistischen Zeitalters*, Tübingen, 1996, p. 491-511.

epocă foarte timpurie; pare așadar foarte probabil că tocmai progresele lui Mithridates în zona pontică vor fi fost acelea care au îngrijorat autoritățile romane și au convins Senatul să-și asigure alianța acestor orașe. Cu toate acestea, acțiunea diplomatică a Romei, sugerată de existența tratatului cu Callatis, a fost repede anulată, atâta vreme cât se știe că în ajunul declanșării primului război mithridatic (89 a. C.) tot bazinul Mării Negre se găsea deja sub controlul regelui Pontului³. În lipsa unor informații mai circumstanțiate, suntem în drept să presupunem că această dominație se va fi instaurat cândva în decursul primului deceniu al veacului I a. C.⁴

Se admite în general că dominația lui Mithridates era concepută mai degrabă ca o rețea de alianțe încheiate individual cu fiecare cetate greacă — sau formațiune locală barbară — în parte decât ca o ocupare violentă a teritoriilor în cauză. Acest lucru este sugerat de singurul document epigrafic de referință de până acum, binecunoscutul decret onorific de la Apollonia (IGB I² 392) în cinstea unui tarsian, "comandant al oștenilor trimiși de regele Mithridates Eupator în temeiul alianței": ὁ ἡγούμενος τῶν στρατιωτῶν τῶν ἀπεσταλμένων ὑπὸ βασιλέως Μιθραδάτου Εὐπάτορος ἐπὶ τὴν [σ]υμμαχίαν]. Acest decret fusese datat de primul său editor, Chr. M. Danov, în perioada campaniei lui M. Terentius Lucullus Varro din anii 72/1⁵, ceea ce este însă cu totul improbabil. T. V. Blavatskaja prefera o dată în jurul anului 87/6, în contextul unei pretense amenințări venite din partea regelui trac Sadalas I, rămas fidel romanilor⁶, în vreme ce E. A. Molev considera, la rândul său, că decretul în cauză ar fi fost votat după pacea de la Dardanos din anul 85⁷. Atâta vreme cât textul în sine nu contribuie cu nimic

3. App., *Mithr.* 13, menționează o polemică opunându-l pe Pelopidas, trimisul lui Mithridates, solilor regelui Nikomedes al Bithyniei, care ar fi avut loc în anul 88: tracii și sciții sunt deja amintiți ca aliați ai regelui Pontului (συμμαχῶν Θρακῶν καὶ Σκυθῶν). Cu ocazia unei noi ambasade, tot în anul 88 (App., *Mithr.* 15), istoricul îi atribuie lui Pelopidas următoarea declarație: φίλοις δ' ἐς πᾶν τὸ κελευόμενον ἐτοίμοις χρηταὶ Σκύθαις τε καὶ Ταύροις καὶ Βαστάρναις καὶ Θραξὶ καὶ Σαρμάταις καὶ πᾶσι τοῖς ἄμφι Τάναϊν τε καὶ Ἰστρον καὶ τὴν λίμνην ἔτι τὴν Μαιώτιδα. Rezultă deci că Marea Neagră se găsea deja în întregime sub controlul lui Mithridates cel mai târziu de pe la 89/88. Un alt *terminus ante quem* ar fi putut fi oferit de emisiunile de stateri realizate la Mesambria cu reprezentarea portretului idealizat al lui Mithridate, dateate în 88-86 de M. J. Price, *Mithridates VI Eupator, Dionysos, and the Coinages of the Black Sea*, NC 7th series 8, 1968, p. 1-12 (G. Kleiner, *Bildnis und Gestalt des Mithridates*, JDAI 68, 1953, p. 78, aprecia că ar fi fost vorba de un portret imitându-l pe cel al lui Alexandru cel Mare). Considerațiile cronologice ale lui Price au fost însă anulate de F. de Calataj, *Les derniers alexandres posthumes frappés à Odessos et Mésembria*, în D. Draganov (ed.), *Studies on Settlement Life in Ancient Thrace. Proceedings of the IIIrd International Symposium "Cabyle", 17-21 May 1993*, Jambol, 1994, p. 300-342; idem, *op. cit.* (n. 1), p. 110-112, 118, cf. p. 146-147. Dispare astfel, din păcate, orice posibilitate de a ajunge la o cronologie mai fină pe baze numismatice.

4. D. M. Pippidi, *I Greci nel Basso Danubio dall'età arcaica alla conquista romana*, Milano, 1971, p. 136-138; D. B. Shelov, *op. cit.*, p. 250-251; E. Salomone Gaggero, *Relations politiques et militaires de Mithridate VI Eupator avec les populations et les cités de la Thrace et avec les colonies grecques de la Mer Noire occidentale*, Pulpudeva 2, 1978, p. 297.

5. Chr. M. Danov, *Eine neue Inschrift aus Apollonia Pontica*, JÖAI 30, 1937, Beibl., p. 87-94.

6. T. V. Blavatskaja, *Zapadnopontijskie goroda v VII-I vekax do. n. e.*, Moscova, 1952, p. 163-164.

7. E. A. Molev, *op. cit.*, p. 55-56.

din punct de vedere cronologic, este deocamdată imposibil să ajungem la o datare mai precisă. Cu toate acestea, judecând în general după contextul istoric, o dată situată cândva în ajunul primului război mithridatic ni se pare preferabilă. Pe de altă parte, indiferent de poziția cronologică a inscripției, termenul *συνμαχία* trebuie înțeles fără nici un dubiu în sensul său tehnic de alianță întemeiată pe un tratat⁸.

Acestui document i se poate adăuga acum un altul, încă și mai interesant, în urma unor descoperiri epigrafice recente de la Histria. Avem în vedere două fragmente ale unei stele de marmură găsite, unul în 1990, celălalt în 1995, în dărâmătura cartierului de locuințe din epoca târzie (sec. VI p. C.) din colțul de sud-est al cetății — cunoscut sub numele convențional de "Domus" — în timpul săpăturilor executate de Octavian Bounegru și Virgil Lungu. Din fragmentul descoperit în 1990 nu se conservă decât marginea din stânga, însă textul păstrat din inscripție arată fără putință de tăgadă că el aparține de aceeași stelă ca și un alt fragment, de multă vreme publicat (ISM I 45), care păstrează, la rândul său, o parte din marginea din dreapta. În ceea ce îl privește pe acesta din urmă, starea sa de conservare nu putea îndreptăți prea multe speranțe de înțelegere a conținutului inscripției: rezulta doar că era vorba de un strateg. Abia prin adăugirea fragmentului descoperit în 1990 înțelesul textului a devenit mai limpede: este vorba de un decret în cinstea unui anume Diogenes, fiu al lui Diogenes, *στρατηγὸς τῆς πόλεως*, care ar fi binemeritat onorurile cetății mulțumită acțiunii întreprinse de el în vederea eliberării unor prizonieri. Cu toate acestea, textul astfel obținut rămânea relativ lacunar; între multe alte nelămuriri, exista chiar o dificultate majoră, anume faptul că respectivul strateg al cetății era un străin. Atâta vreme cât în dispozitiv se citesc, după numele titularului, literele AM — care nu pot fi interpretate altcum decât ca început de *ethnikon* — nu ar rămâne decât să admitem că ne aflăm în prezența unui strateg de origine străină, ceea ce ar contraveni flagrant uzanțelor proprii oricărei *polis*. Or tocmai în această privință fragmentul descoperit în 1995 a avut darul să permită o rezolvare magistrală. De data aceasta avem a face cu partea superioară a unei stele având aceeași grosime cu fragmentul găsit în 1990. Marginea superioară fiind în parte conservată, putem aprecia că din partea de început a textului nu lipsesc în întregime decât două rânduri. Scrisul este practic identic, cu aceleași inconsecvențe în gravarea mai multor litere și cu unele coincidențe extrem de sugestive (de exemplu, forma lui Φ cu buclă aplatizată). În privința datelor materiale, eventuale semne de îndoială referitoare la apartenența acestui nou fragment la aceeași stelă cu primele două nu s-ar putea justifica decât prin faptul că, pe de o parte, arsura secundară la care a fost la un moment dat supus fragmentul superior împiedică identificarea altor elemente comune tuturor acestor frânturi din inscripție, pe de altă parte, imposibilitatea unui colaj material face ca soluțiile pe care suntem înclinați să le adoptăm să fie oare-

8. Ju. G. Vinogradov, *Terra antiqua Balcanica* 2, 1987, p. 68.

cum supuse cauțiunii. De altfel, este imposibil de apreciat numărul rândurilor lipsă dintre fragmentul superior și fragmentele dispuse mai jos.

Lungimea rândurilor poate fi estimată în funcție de câteva întregiri pe care le socotim evidente (r. 4, 6-8 din fragmentul de sus, r. 33, 38-40, 42 sqq. din fragmentele de jos). Textul începe prin a menționa un strateg trimis de Mithridates la Histria, în vreme ce, după propunerea noastră de dispunere a celor trei fragmente, spre sfârșitul textului (dispozitivul decretului) apare din nou un strateg. Este așadar vorba de aceeași persoană?

Cu aceste observații preliminare, prezentăm textul pe care socotim a-l fi putut restitui:

- [Ἔδοξε τῷ δήμῳ· οἱ ἄρχοντες εἶπαν· ἐπειδὴ]
 [Διογένης Διογένου Ἀμαστριανός? -----]
 [-----]ΑΙΩ. . . e. g. τῆς) φιλίας τῆς ὑπαρχού-
 4 [σης βασι]κλ[εῖ Μιθραδάτ]ηι Εὐπά[τορι, ἀποστα]-
 λείς ὑπ' αὐτοῦ στρατηγὸς εἰς τῇ[ν πόλιν ἡμῶν]
 ἀνὴρ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ὦν δια[τελεῖ περὶ]
 τῇ[ν πόλιν καὶ τοὺς πολίτας πρόθ]υμον ἑαυτὸν
 8 καὶ δίκαιον παρεχόμενος πᾶσι τ[οῖς ἐντυγχά]-
 νουσι vac [τ]οῦ τε δήμου θλιβέν[της]ος ἐν τοῖς πρό-
 τερον χρόνοις καὶ λαβόντος δάν[ειον ἀπὸ Μη?]-
 νίου Βυζαντίου καὶ μὴ δυνηθέντος [λύσαι? δια]
 12 τε τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἀφορίας [τε καὶ βλά]-
 βας] καὶ διὰ ταῦτα καταχρέου γενη[θέντος, Μέ]-
 [νωνος δ]ε[τ]οῦ διαδόχου τῶν εὐφ[-----]
 [. . .] ἐπ[ί]β[α]λόντος τὰς χεῖρας Μ[ενίσκ]ω τῷ
 16 [πρότερο]ν ἀ[πε]σταλμένωι ὑπὸ τοῦ δ[έ]μου πρεσβευ-
 [τῇ? π]ρὸς βασιλέα Μιθραδάτην Ε[ὐπάτο]ρα e. g. καὶ
 [ἄλλοις τῶν πολιτῶν ἀναλύουσιν [-----]
 [- ?κατασχόν]τος αὐτοὺς χρόνον π[ολύ]ν [-----]
 20 [-----] μεγίστη καὶ [-----]

 [-----]ς δα[.]
 [-----] εἰς τὸν πλοῦν
 (24) [-----] διὰ τε τὰς κατεπειγού-
 [σας] χρείας καὶ τοὺς πολέμους [τε καὶ βλάβ]ας, οὐ-
 [δένα] κίνδυνον ὑπολογισάμενος? εἰς τῇ[ν ἀποδημ]-
 [αν] ----- ?ὑπομ]ένειν ἐπὶ τῶν
 (28) [-----]ων Μενίσκον
 [-----] ἀπ[ὸ] τῶν ἰδίων
 δα[πα]νημάτ[ω]ν καὶ ----- τὸ ὑπ[ο]γεγραμμέ-
 νον πλῆθος το[-----] ἀναλίσκ[ε]-
 (32) σθαι· ἐποιήσατο τῇ[ν] ἀ[ποδημ]ίαν ἐκτε[λ]νῇ καὶ φιλό-

- πονον καθάπερ ἔπρεπεν ἀνδρὶ καλῶι καὶ ἀγαθῶι
καὶ σπεύδοντι γνησίως [ὑπὲρ τῆς ἐγ]κεχειρισμ[έ]-
νης ἑαυτῶι πίστεως καὶ ἀποδιδούς Μένωνι τοὺς ἐ-
(36) κατὸν χρυσοῦς καὶ τοὺς κατ'άγοντας] ἀνακομισά-
μενος ἐπανάγαγεν καὶ τὰ σώματα εἰς τῇν ἰδίαν καὶ τὰ
αὐτῶν πάντα· εἰς τε τὸ λοιπὸν ἐπαγγέλλεται ἀεί-
τινος ἀγαθοῦ παραίτι[ος ἔσεσθαι τ]ῶι δήμωι·
(40) δεδόχθαι τῶι δήμωι· ἐπ[αινέσαι μὲν ἐπὶ] τούτοις
Διογένην Διογένου Ἀμ[αστριανὸν] στρα[τηγὸν
τῆς πόλ[ε]ως καὶ στεφά[νου]σθαι αὐτὸν χρυσῶι] στεφά-
[νωι ἐν π]ᾶσι δὲ τοῖς ἀγῶσιν [ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ] εὐνοί-
(44) [ας τῆς εἰς τὸν δήμον· στήσαι δ' αὐτοῦ καὶ εἰκόνα]
[χαλκῆν κτλ. -----]

Note critice:

R. 1: ἔδοξε τῶι δήμωι (fără tîi bovlîi, așadar decret "neprobuleumatic"; vezi r. 40) este ca și obligatoriu. Date fiind importanța decretului și uzanțele histriene în această privință, este foarte probabil ca inițiatorii săi să fi fost "arhonții", cu alte cuvinte, dregătorii cetății în sens larg. Așteptăm apoi între altele numele titularului urmat de *ethnikon* (cf. r. 41).

R. 4: pe piatră se citesc limpede literele AEI; este însă sigur că avem a face cu o greșeală comisă de lapicid (A în loc de Λ). Dativul [βασί]κλει Μιθρ[αδάτ]ηι Εὐπά[φ]ορι] poate fi apropiat de φιλία (amiciția de care cetatea ar fi făcut dovadă față de rege), ceea ce ar impune o construcție oarecum similară cu cea propusă mai sus (fără prepoziție) sau cu ajutorul prepoziției παρά.

R. 6-7: turnura este banală și se regăsește întrutotul în celebrul decret histrian în cinstea lui Agathokles, fiul lui Antiphilos (ISM I 15, r. 4-5).

R. 9-10: [ἐν τοῖς πρό]τερον χρόνοις (cf. e. g. SIG³ 485, r. 17) este, dat fiind contextul, de preferat lui [ἐν τοῖς ὕσ]τερον χρόνοις.

R. 10: cuvintele grecești care încep cu δαν- aparțin toate familiei lui δανείζω, prin urmare întregim λαβόντος δάν[ειον], în sensul de "a contracta un împrumut cu dobândă". Rămâne apoi să căutăm numele creditorului din Bizanț, foarte probabil [Μή]νιος⁹.

R. 11: în lacună așteptăm un verb având accepțiunea de a "rambursa (datoria)",

9. Din rațiuni de spațiu, numele trebuie să fie foarte scurt. Un nume precum Μήνιος este destul de caracteristic pentru onomastica megariană (la care se raportează Bizanțul): L. D. Loukopoulou, *Contribution à l'histoire de la Thrace propontique durant la période archaïque*, Atena, 1989, p. 204, 276, 379 (Bizanț); cf. W. Ameling, *Prosopographia Heracleotica*, în Lloyd Jonnes (ed.), *The Inscriptions of Heraclea Pontica*, Bonn, 1994 [IK 47], p. 152: "dieser und ähnliche Namen sind im Gebiet des Schwarzen Meeres wegen der Verehrung des Mondgottes Men häufig".

un verb în același timp destul de scurt și care să nu necesite în mod obligatoriu un complement, atâta vreme cât, în mod vizibil, pentru acesta din urmă nu mai este loc pe piatră. Un asemenea verb ar putea fi λύσαι.

R. 11-12: cf. la Olbia (sec. III a. C.) SIG³ 495, r. 177-178: διὰ τε τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἀφορίας; apoi, într-un context lacunar, chiar la Histria, ISM I 18, r. 31: πο[λλῆς] δὲ ἀφορί[ας].

R. 13-14: apare destul de probabil ca "succesorul" în cauză (διάδοχος) să fie cel care va fi moștenit creanța lui Μήνιος. Numele său poate fi restituit, atâta vreme cât sînt toate șansele să avem a face cu una și aceeași persoană cu cea menționată, într-un alt context, mai jos (r. 35), ca primind "cei 100 de galbeni". Numele său se termină la dativ în -ωνι, iar la genitiv în -ωνος¹⁰: ar putea fi, prin urmare, vorba foarte probabil de un [Μέλ]ων sau de un [Μέμ]ων. Iată deci un nou temei de a reuni cele trei fragmente ale inscripției. Pe de altă parte, schimbarea subiectului — însă cu menținerea genitivului absolut (aplicat până aici subiectului δῆμος) — reclamă stilistic cel puțin un δέ, a cărui prezență o presupunem pe baza barei orizontale superioare de la un *epsilon* pe care credem a o fi identificat în lacună. În schimb, nu vedem deocamdată nici o soluție pentru literele ΕΥΦ, clar lizibile imediat înainte de spărtura din dreapta¹¹. Să fie oare vorba de un cuvânt din familia lui εὐφρημος? Care ar fi însă, în această situație, sensul său exact și, mai ales, cum am putea să integrăm acest cuvânt în întreaga frază?

R. 15: considerăm că soluția ἐπιβ[α]λόντος τὰς χεῖρας (cu dativul), "a pune mâna pe cineva, a-l captura", este demnă de luare aminte. Ar putea fi vorba de o capturare (de către urmașul creditorului din Bizanț) a solului trimis de către obștea histrienilor la Mithridates. În aceste condiții dativul ἄ[περ]ταλμένωι obținut în rândul următor ar putea fi luat ca o apozitie pentru un nume de persoană care începe cu Μ și care l-ar desemna tocmai pe solul în cauză. Indiferent de soluția cea mai adecvată pentru acest pasaj, contextul evocat mai jos arată limpede că avem într-adevăr a face cu luarea în captivitate a mai multor persoane. O dată în plus numele în cauză poate fi sugerat cu ajutorul fragmentului din dreapta jos al inscripției, unde în r. 28 este menționat un anume Μενίσκος.

R. 19: χρόνον π[ολύν]¹² sau χρόνον π[λείονα].

R. 24-25: pentru această soluție vezi, de exemplu, OGIS 764, r. 3: τὰς κατεπειγούσας τῇ [πόλει] χρεῖας; apoi chiar la Histria, decretul fragmentar ISM I 43, r. 10, unde, pe baza acestui nou document se poate acum îndrepta Τ ἐπειγούσας χρεῖας al primului editor în [κα]τεπειγούσας χρεῖας.

10. Citirea lui *omega* în r. 14 nu este asigurată: nu se distinge decât curbura superioară a unei litere rotunde, *omega* sau *omikron*.

11. Ni se pare puțin probabil să despărțim acest grup de litere în εὐ φ [—].

12. Sugestie verbală datorată profesorului Heinz Heinen de la Universitatea din Trier (Varna, septembrie 1997).

R. 26: cf. la Histria ISM I 12, r. 11; 15, r. 18-19 (de corectat ὑποστειλ)άμενος propus de Maurice Holleaux și reluat ulterior în toate edițiile), apoi un decret histrian încă inedit păstrat într-o colecție de la Sofia.

R. 34-35: [ὕπερ τῆς ἐγκειρισμένης sau [περὶ τῆς ἐγκειρισμένης ἐαυτῶ πιστεῶς. Vezi SIG³ 700 (117 a. C.), r. 35-36: ἀξίως δὲ καὶ τῆς ἰδίας δόξης τε καὶ ἀνδρείας, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἐν]κειρισμένης αὐτῶι πίστεως; OGIS 443 (80/79 a. C.), r. 10-11: καθάπερ ἐπιβάλλει ἀνδρὶ καλῶι καὶ ἀγαθῶι, καὶ τὴν ἐγκε]χειρισμένην ἐαυτῶι π[ίστιν κάλλιστα καὶ ὀσιώτατα διατηρεῖ].

R. 36-37. Verbele κομίζω și ἀνακομίζω, folosite fie la activ fie la (medio)-pasiv, țin de vocabularul propriu operațiunilor de salvare a prizonierilor din captivitate¹³. Pe de altă parte, compuşii lui ἄγω "se rencontrent fréquemment dans les inscriptions hellénistiques où ils caractérisent des enlèvements par voie de violence, qu'ils soient commis par des pirates, des brigands ou plus rarement par des soldats dans le cadre d'une opération militaire. Les formes passives prédominent, qui relatent le sort des individus victimes de ces agressions"¹⁴. Analogia cea mai apropiată pe care o găsim pentru pasajul în cauză este furnizată de o inscripție de la Erythrai: οὐ μόνον τοὺς ὀμήρους κομισά]μενος εἰς τὴν πόλιν ἤγαγεν¹⁵. Contextul sugerează apoi că ἐπανάγαγεν ar fi oarecum antonimul participiului introdus cu valoare substantivală înainte de ἀνακομισάμενος; propunem deci κατ'άγοντας]. Mai departe, "l'expression εἰς τὴν ἰδιάν (sous-entendue πατρίαν, sans doute) est assez peu fréquente"¹⁶, aici însă ea se înscrie perfect în context. Nu rămâne decât să găsim o soluție satisfăcătoare pentru complementul lui ἐπανάγαγεν: este vorba foarte probabil de σῶμα, folosit "pour désigner tout individu, qu'il soit de naissance libre ou servile, au pouvoir de tiers"¹⁷.

R. 41: între *ethnika* începând cu AM-, șanse reale de a fi reținute nu ar avea, din rațiuni de relativă vecinătate geografică, decât Ἀμ[αστριανός] și Ἀμ[ισηνός] (cf. un κυβερνήτης din Amissos trimis de același Mithridates la Olbia: IOSPE I² 35).

R. 43: [ἐ]γ[ὼ] π[ρ]ᾶσι δ[ὲ] τοῖς ἀγῶσιν este, din două puncte de vedere, oarecum bizar: v înainte de π (am fi așteptat mai degrabă [ἐ]μ[ὲ] π[ρ]ᾶσι), apoi prezența inuzuală a lui [δ]ε înainte de articol; resturile de litere vizibile nu par a lăsa însă loc vreunei alte soluții.

13. A. Bielman, *Retour à la liberté. Libération et sauvetage des prisonniers en Grèce ancienne. Recueil d'inscriptions honorant des sauveteurs et analyse critique*, Diss. Lausanne, 1994, p. 253-255, cu un comentariu detaliat și cu bogate exemple.

14. *Ibidem*, p. 109 cu n. 5 (trimitere la corpus). Pentru ἄγω vezi și P. Ducrey, *Le traitement des prisonniers de guerre dans la Grèce antique. Des origines à la conquête romaine*, Paris, 1968, p. 39-41.

15. H. Engelmann, R. Merkelbach (edd.), *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai*, Bonn, 1972, I [IK 1], nr. 28, r. 16-17; cf. A. Bielman, *op. cit.*, nr. 21.

16. A. Bielman, *op. cit.*, p. 144, n. 13 cu trimiteri (nr. 29 din corpus, SIG³ 426, r. 33-34; 588, r. 56); vezi și p. 22, n. 30.

17. A. Bielman, *op. cit.*, p. 106, n. 12; cf. p. 14 cu n. 19; vezi și P. Ducrey, *op. cit.*, p. 26-29.

Pe deplin conștienți de dificultățile pe care le presupune această încercare preliminară de a înțelege un text care rămâne dificil, propunem următoarea traducere:

"[Poporul a găsit cu cale. Arhonții au propus. Întrucât Diogenes, fiul lui Diogenes, din Amastris? - - -] amicitia [existentă față de] regele Mithridates Eupator, trimis fiind de către acesta strateg [în cetatea noastră], continuă să se comporte ca un bărbat ales și vrednic și să se arate plin de râvnă și de dreptate față de toți cei cărora li se întâmplă să aibă nevoie de serviciile sale;

poporul fiind înainte vreme la strâmtoare, împrumutând bani cu dobândă de la Menios din Bizanț și nefiind în stare [să plătească datoria] din pricina războaielor, a lipsei de roade și a vitregiilor, devenind prin urmare înglodat în datorii, pe de altă parte, Menon, urmașul [- - -] capturându-i pe M[eniskos?, solul?] care fusese trimis de popor la regele Mithridates Eupator [și pe alți?] cetățeni care porniseră cu el [- - - și reținându-i?] vreme [îndelungată - - -] cea mai mare și - - -

 - - - (Diogenes) traversând pe mare [- - - din pricina trebuințelor] stringente, [a războaielor] și a vitregiilor, [fără să țină seamă de primejdii?] în călătorie în țară străină [- - -] să aștepte? [- - -] pe Meniskos [- - -] pe propria cheltuială [- - -] suma mai sus amintită [- - -] să fie cheltuită. [Călătoria în țara străină] a săvârșit-o cu ardoare și cu râvnă, așa cum s-a convenit unui bărbat ales și vrednic, purtând cu sinceritate de grijă sumei care îi fusese încredințată; [predându-i lui Menon cei o sută de galbeni și răscumpărându-i pe [captivi], i-a condus înapoi la căminele lor împreună cu toate bunurile care le aparțineau. Făgăduiește să rămână de-a pururi folositor poporului.

Poporul să găsească cu cale. Diogenes, fiul lui Diogenes, din Am[astris?], strateg al cetății, să primească pe aceste temeieri elogiul; să fie încununat la toate consursurile cu o cunună de aur pentru râvna și bunele sentimente arătate poporului; să i se ridice și o statuie de bronz - - - "

Judecând după acest schelet al unei narațiuni care va fi fost mult mai explicită fragmentul reconstituit din cele trei frânturi, strategul trimis de Mithridates la Histria ar fi pornit în misiune pentru a-l elibera pe solul trimis de histrieni la regele Pontului, reținut în drumul său, împreună cu cei care îl însoțeau, ca ostatec de către un cetățean din Bizanț. Acesta din urmă era moștenitorul unei creanțe pe care spera să o recupereze de la histrieni prin această acțiune violentă. Cei o sută de galbeni (desigur, starteri de tip "Lysimachos" postumi, emiși în atelierele orașelor vest-pontice) par să fi reprezentat suma datorată de histrieni, inclusiv dobânzile. O parte din sumă va fi fost vărsată de obștea histriană (termenul *πίστις* nu poate fi explicat în acest context decât ca "sumă încredințată" strategului); strategul ar fi completat așadar restul pe propria cheltuială, [*ἀπὸ τῶν ἰδίων δαπανημάτων*] (r. 29-30).

Indiferent de obscuritățile — nu puține — pe care le păstrează textul, în cel puțin

o privință decretul este limpede. Titularul său este un strateg trimis de regele Pontului în fruntea garnizoanei instalate la Histria. Comparația cu ὁ ἡγούμενος τῶν στρατιωτῶν din decretul de la Apollonia se impune aproape în totalitate; atâta numai că la Histria mercenarul în cauză nu s-a limitat la a-și servi regele, ci a exercitat magistratura — altminteri rezervată exclusiv cetățenilor — de strateg al cetății (r. 41-42). În această calitate el a găsit cu cale să se implice în treburile cetății. Astfel stând lucrurile, data inscripției este oricum anterioară campaniei romane din anul 72/1 a. C., în urma căreia orașele vest-pontice au fost supuse de Lucullus Varro. Mai mult decât atât, nimic nu ne împiedică să datăm inscripția cândva în primele două decenii ale sec. I a. C. Forma literelor ar sugera mai degrabă o dată timpurie, însă absența unor documente epigrafice locale cu valoare de repere paleografice se opune posibilității unei datări mai precise a documentului.

O oarecare sugestie poate însă fi încercată și în această privință. Capturarea ambasadurii histrian la Bizanț (pasaj obligatoriu pentru oricine intenționa să treacă în Asia Mică) ar putea fi interpretată, dincolo de motivațiile individuale ale făptașului, în același timp ca un reflex al atitudinii Bizanțului, recunoscut ca ostil față de regele Pontului¹⁸. În aceste condiții ar fi de presupus că misiunea solului histrian ar fi avut loc într-un moment ușor anterior primului război mithridatic, atâta vreme cât după trecerea armatei lui Mithridates în Grecia un asemenea tratament rezervat unui aliat al regelui care controla situația în zonă ar fi devenit greu de conceput. Dacă acest raționament este acceptabil, atunci inscripția ar putea data din anii 90-89 a. C.; oricum, data exactă a înstăpânirii lui Mithridates peste coasta de vest a Pontului Euxin rămâne în continuare necunoscută.

Nu același lucru este însă valabil pentru data finală a acestei dominații. Câteva scrieri târzii informează despre cucerirea romană a Pontului Stâng în 72/1 a. C. Concepută ca o expediție secundară în raport cu frontul principal deschis în Asia Mică de L. Licinius Lucullus, campania condusă de M. (Licinius Lucullus) Terentius Varro, proconsulul Macedoniei, avea menirea să neutralizeze avanposturile lui Mithridates de pe coasta occidentală a Mării Negre. Proconsulul a ajuns să ocupe toate orașele grecești din zonă. Eutropius (VI 10) notează pe scurt: *Apolloniam evertit, Calatim, Parthenopolim, Tomos, Histrum, Burziaonem* [a se citi *Bizonem*] *cepit*¹⁹. La rândul său,

18. Cic., *De prov. cons.* 4, 6 sq.; cf. H. B. Mattingly, *Rome's Earliest Relations with Byzantium, Heraclea Pontica and Callatis*, în A. G. Poulter (ed.), *Ancient Bulgaria. Papers presented to the International Symposium on the Ancient History and Archaeology of Bulgaria* (University of Nottingham, 1981) I, Nottingham, 1983, p. 240-241.

19. D. M. Pippidi, *Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la mer Noire*, București-Amsterdam, 1975, p. 177 (cf. p. 166), insistă asupra diferenței dintre termenii *evertit* și *cepit*, care "permettent de supposer qu'Apollonie ayant opposé au proconsul une résistance acharnée (grâce, sans doute, à la garnison royale dont la présence dans cette ville nous a été révélée par un décret fragmentaire), elle en a subi les conséquences, tandis que les autres villes situées plus au Nord, jusqu'à la lointaine Istros, ont pu, instruites par l'événement, renoncer à se défendre, ouvrant leurs portes au vainqueur et s'assurant ainsi sa bienveillance". Cu toate acestea, o asemenea antiteză nu figurează nici în sursele lui Apian (*Illyr.* 30), nici în cele ale lui Florus (*Bell. Thrac.* 1, 39, 6).

Rufius Festus (9) — al cărui breviar utilizează tot sursele folosite și de Eutropius²⁰ — este încă și mai concis: *supra Pontum positas ciuitates occupauit: Apolloniam, Calathum, Parthenopolim, Tomos, Histrum*.

După cum se știe, orașele grecești au fost supuse autorității proconsulului Macedoniei, fără a fi însă integrate acestei provincii. Dovada cea mai însemnată în această privință o constituie un binecunoscut decret de la Mesambria (IGB I² 314) în cinstea unui oarecare C. Cornelius²¹. Decretul menționează explicit obligația cetății de a asigura iernatul garnizoanei romane (τὰς δεδομένας ἡμῖν? παραχειμασίας).

Fie-ne permis să intervenim asupra unei singure chestiuni legate de acest decret. Este vorba de mica lacună de la începutul rândului 4 al textului: Γάιος Κορνήλιος Γαίου υἱὸς Ῥωμαῖος ὁ καθεσταμένος ἐπὶ τὰς πόλιος . ια . . . ος ὑπὸ Μάρκου Τερεντίου Μάρκου υἱοῦ [Λευ]κόλλου αὐτοκράτορος. Succesivii exegeți au propus fie [στραταγ]ός (D. Dečev)²², fie [ἐπαρχ]ός (G. Tibiletti), în vreme ce G. Mihailov ținea să remarce în urma unei reexaminări a pietrei: "...IA...OΣ: in initio cacumen litterae triangularis ut A, Δ, Λ, post id I, non P, post quod littera triangularis, posteam pars inferior hastae uerticalis et supra, ut uidetur, uestigium partis sinistrae hastae horizontalis i. e. I uel T. Ergo non στραταγός nec ἐπαρχός supplendum est, sed sensu uox posterior melior est quam prior: uocem quem usurpata erat, sensum *praefecti civitatis* habere oportet". În ceea ce ne privește, credem a nu ne înșela dacă identificăm "cacumen litterae triangularis" cu vârful unui *delta* și dacă restituim prin urmare [δ]ι[ἀ]δο[χ]ός: este deci vorba de C. Cornelius, desemnat de însuși Lucullus Varro ca "succesor" al său în fruntea trupelor de ocupație de la Mesambria.

În același oraș și cam prin aceeași epocă unui medic (IGB I² 315) i se acordă între altele din partea cetății privilegiul de a fi scutit de obligația de a găzdui soldații din garnizoană (εἶμεν αὐτὸν . . . ἀνεπιστάθμευτον)²³.

Pentru moment, inscripțiile locale nu oferă mai multe date referitoare la această importantă secvență de istorie politică a coastei vest-pontice. Nu ne rămâne, ca în atâtea alte rânduri, decât să sperăm că noi documente epigrafice descoperite de acum înainte prin săpăturile care continuă în majoritatea vechilor cetăți grecești din Pontul Stâng vor fi în măsură să ne îmbogățească cunoștințele în această privință.

20. Avem în vedere mai ales așa-numita "Enmannsche Kaisergeschichte" (EKG); de unde, mai târziu, Iord., *Rom.* 221: *Marcus Lucullus [. . .] similiter capiens et ciuitates, quae litori Pontico inherebant, id est Apollonia, Galato, Parthenopolim, Thomos, Istro.* Cf. Euseb., *Chron.*, p. 152, ed. Helm. Poziția aparte a Apolloniei în sursa lui Eutropius pare mai degrabă să se explice prin episodul capturării celebrei statui al lui Apollon Ietros (operă a lui Calamis), pe care romanii au expus-o mai târziu pe Capitoliu: Strab., 7, 6, 1; Plin., *Nat. hist.* 4, 13 (27), 92 și 34, 7 (18), 39; App., *Illyr.* 30.

21. Pentru o încercare de identificare prosopografică vezi G. Tibiletti, *Governatori romani in città provinciali*, *Rendiconti dell'Istituto Lombardo, Classe Lettere* 86, 1953, p. 64-100.

22. D. Dečev, *Prinos kām istorijata na zapadnopontijskite gradove*, *Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare* 17, 1950, p. 59-69.

23. Vezi și παραχειμασία lui C. Antonius Hybrida la Dionysopolis menționată de decretul IGB I² 13 (r. 16).

MITHRIDATE VI EUPATOR ET LA CÔTE OUEST DU PONT-EUXIN. AUTOUR D'UN DÉCRET INÉDIT D'ISTROS

- Résumé -

Les auteurs présentent un nouveau document épigraphique concernant les relations de Mithridate VI Eupator avec la côte occidentale du pont-Euxin. Il s'agit de deux fragments d'une stèle de marbre trouvés, l'un après l'autre (1990 et 1995), à Istros (Histria), dans les débris d'un quartier d'habitations du VI^e s. ap. J.-C. situé dans le coin sud-est de la ville ("Domus"). À ces fragments on peut ajouter un autre, déjà publié (ISM I 45). Le rapprochement de tous ces trois fragments a permis aux auteurs de reconstituer en partie le texte d'un décret en honneur d'un stratège envoyé par Mithridate à la tête de la garnison installée à Istros (cf. Apollonia du pont IGB I² 392). Ce mercenaire, originaire d'Am[astris] ou d'Am[isos] (?) et dont il est significatif qu'il ait exercé la charge de stratège de la cité (l. 41-42), avait libéré contre rançon l'ambassadeur d'Istros envoyé auprès du roi et retenu en chemin, avec ses compagnons, comme otage par un citoyen de Byzance, héritier d'une créance qu'il espérait récupérer à coup de force. Cela étant, la date de l'inscription est antérieure à la guerre faite par les Romains en 72/1 aux villes de la côte occidentale de la mer Noire 9Eutrope, VI 10).

Aussi la saisie de l'ambassadeur d'Istros à Byzance pourrait-elle faire penser à l'attitude de Byzance, d'ailleurs bien connue comme généralement hostile au roi du Pont. Dans ces conditions, on serait en droit de s'imaginer que la mission de l'ambassadeur d'Istros ait eu lieu à un moment soit peu antérieur à la première guerre mithridatique: car après le passage de l'armée de Mithridate en Grèce, un tel traitement réservé à un allié du roi serait devenu moins concevable. Si on accepte ce raisonnement, l'inscription pourrait être datée des années 90-89 av. J.-C.. Malgré tout, la date exacte de l'instauration de la domination de Mithridate sur la côte ouest du Pont-Euxin reste encore inconnue.

Un bref aperçu (en français) de cette nouvelle inscription a été présenté au premier Congrès international pontique de Varna (septembre 1997) et sera publié dans les actes du congrès. Les auteurs sont en train de préparer un commentaire historique approfondi.